పశ్చాత్తాపము

శ్రీమతి గుమ్మిడిదల దుర్గాబాయిగారు

౧

నేను మిక్కిలి చిఱుతప్రాయముననే యత్తవారింట నడుగిడితిని. అజ్ఞానమింకను నన్ను పూర్తిగ వీడ లేదు. ఇతరులతో మాటలాడు టెట్టులోగూడ నాకు తెలిసెడిది కాదు. తలయెత్తి యొరులను చూడజాలకుండెడి దాన నిక భాషించు టెట్లు! స్త్రీలయొద్దకు వెళ్లునపుడు కూడ సిగ్గునందెడిదానను. నేను కొలదిగ తెలుగుమాత్రము చదివితిని. ఉపన్యాసములు, నవలలు మొదలగువాని యందణుమాత్రము నిష్టముండెడిది కాదు. తీఱిక యున్నపుడెల్ల రామాయణము చదివెడిదానను. రామాయణ పఠన మన్న నాకు మిక్కిలి ప్రేమ. రామాయణము మనుజకృతమని యెంచెడిదాన కాను. ఏదేవతయో దాని రచియించి యుండనోపునని నానమ్మకము. పవలంతయు నేనింటియందేదేని యొకపని చేయుచునే యుండుదానను. పనిలేనప్పుడు రాట్నముమీద నూలువడకెడిదాన. అత్తమామలయెడ మిక్కిలి భయభక్తి విశ్వాసములతో మెలగెడుదాన. ఒకనాడు మామగారు కూరలో నుప్పు కొంచెము తక్కువగా నుండవలె ననిరి. ఆమాట వినుటతోడనే నాహృదయము కంపించె. మిన్నువిరిగి మీదబడినట్లాయె. ఇంతకన్న నెక్కుడు వేదన నికనే భరింపజాలనని భావించితిని.

ఈ నా యజ్ఞానము నాభర్త కిష్టముండెడిది కాదు. వారు న్యాయవాదివృత్తికి గడంగి యెన్నోదినములు కాలేదు. వారు గొప్పగొప్ప చదువులుచదివి యెన్నియో బిరుదములందినారు. నన్ను వారు మిక్కిలి ప్రేమించెడివారు కాని వారిప్రేమయందు విశేషభాగము జాలి. స్త్రీవిద్యాభ్యుదయమన్న వారికి మిక్కిలి మక్కువ. వారి మనోనుకూలముగ నే మెలగజాలకుండుట చూచి వారు విచారమానసులై యుండువారు. అది నా యపరాధము కాదనియు, హైందవజాతి యాచారవ్యవహార ప్రభావమే యనియు నెంచువారు. వారికి నాతో ప్రేమాలాపములు సల్పుటలో నిసుమంతేని యానందముండెడిది కాదు. రాత్రి నిద్రింపబోవునపుడే ఇంగ్లీషునవలనో వెంటగొనివచ్చి నిదురించునంతవరకు దాని జదువుచుండువారు. ఎప్పుడేని నేను "ఏమిచదువుచున్నారు?" అని ప్రశ్నింప కరుణరసమొల్క నన్నుజిలకించి "యిది 'ఆస్కార్ వయిల్డ్' అను నాంగ్లగ్రంథకారుని సర్వోత్కృష్టమగు నవల" యనిమాత్రము చెప్పెడివారు. ఆమాటలు వినినంత నేను నా యయోగ్యతను నిందించుకొనుచు, "విద్యాప్రవీణుడగు నిట్టి పురుషవతంసునకు దగుయోగ్యత నాకడ లేదాయెనే" యని విచారించెడిదానను. "ఏమూర్ఖునకో పత్నిగ నుండవలసిన దాన" నని తలపోయుచుండు దాన. నాభర్త నన్ను దయార్ద్రదృష్టి గనుచుండువారు. అయ్యదియే నాసౌభాగ్యము.

అది సంధ్యాసమయము. ఇంటిముంగలివసారాయందు కూర్చుని నేను రామాయణము చదువుచుంటిని. రాముని రాజ్యమునకు మరలి రమ్మని కోరుటకు భరతుడు వెడలెనని యీ కథాసందర్భమున జదివితిని. భరతుని కరుణాలాపములు, దీనభాషణములు భ్రాతృవాత్సల్యము నా మనసును కరగించి వైచినవి. నేత్రముల నుండి యశ్రుధారలు స్రవించుచుండెను. ఇంతలో నాభర్త గదిలో నడుగిడెను. వెంటనే నేను పుస్తకము మూసి వైచితిని. వారి ముంగల నా యీ యజ్ఞానము ప్రకటము కాకుండు నట్లు ప్రయత్నింప సాగితిని. వారు నాచేతనున్న పుస్తకమును గాంచి "రామాయణమా?" యని ప్రశ్నించిరి.

అపరాధినివలె జూచుచు,

నేను—"ఆ! అవును, ఏదో కాలక్షేపము" అంటిని.

నాభర్త—పుస్తకము మంచిది; అందులో సందేహము లేదు. సద్భావములు కొల్లలుగ నుండును. అయిననేమి? ఇంగ్లీషుభాషయందు వర్ణింపబడి యున్నంత బాగుగ మనపుస్తకములలో పాత్రలు వర్ణింపబడవు. నీకు నేను చెప్పిన ఆశ్చర్యముగ నుండును. ఆంగ్లకవులు మనోభావాధిక్యము నెంతో చక్కగ చిత్రించెదరు. మన కవులో పదపదమునకు పూర్వధర్మములనియు, నీతియనియు జెప్పి యేమేమొ చొప్పించుచుందురు. అందుచే మనవారి భావము లస్వాభావికములై కన్పట్టును.

నేను—ఇంగ్లీషుపుస్తకముల జదివి వాటిభావముల గ్రహించు టెట్లు?

నాభర్త—అంత దుష్కరము గాదు. అనుదిన మొకగంటచొప్పున చదివినచో కొలది దినములలోననే ఆంగ్లభాషయందు మంచి జ్ఞాన మలవఱచు కొనగలవు. అట్లు! నీవు నామాట వినకుండుటకు నిశ్చయించు కొంటివిగా? నాయొద్ద సిగ్గేలని యెన్నియో మారులు చెప్పితిని. నీవు చెవియొగ్గనైన లేదు. శుభ్రముగ నుండుమనియు, పరమాత్మ డొసగిన సౌందర్యము వమ్ముజేసికొనకు మనియు నెన్నియోసారులు బోధించితిని. నా మాటలు నీకు లెక్కలేదు. నాబోటి కురూపికి భార్యగా నున్నపు డెట్లుండిన నేమి యని యాలోచించుచుంటివా? దివారాత్రములు పరిశ్రమజేసి యింటికి వచ్చుసరికి నీ క్రేగంటిచూపుల, నీ మృదులహాసమున, నీ ప్రేమాలాపముల నాశ్రమ వాయునని యెంతును. కాని నీ మౌనము నాయాశల నడియాసల నొనర్చుచున్నది. స్త్రీలు జన్మించుట వంటవండుటకు, బిడ్డలగని పోషించుటకు, భర్తృసేవసేయుటకు, ఏకాదశి మొదలగు పర్వదినముల నుపవసించుటకునే కాదు. వారి పుట్టుకకు మహత్కారణము కలదు. ఆడుది భర్త సాంఘిక, మానసిక విషయముల నన్నిట పాల్గొనుట కధికారిణి. పురుషునివలె ఆమెకును స్వాతంత్ర్యమున కధికార మున్నది. నీయస్వతంత్రత గాంచ నాకు జాలి వొడము చుండును. స్త్రీ పురుషున కర్ధాంగి యని మన పెద్దలసుద్ది. కాని నీవు నా మానసిక సామాజిక విషయములలో పాల్గొన జాలవు. నాధర్మములు వేరు, నీయాలోచనలు వేరు. సుఖసంతోషములూ వేరు. నీవలన నాకే విధమగు సహాయము, సానుభూతియు లేదు. ఇట్టి పరిస్థితులలో నానందాబ్ధి నోలలాడదగు నాజీవితము నెట్లు నిరానందముగా గడపుచున్నానో నీవే యోచింపుము.

నాభర్త చెప్పినది యథార్థము. నేను వారి స్వేచ్ఛాజీవితమునం దొక కంటకము వలె నుంటిని. "ఇక నేటినుండి మావారు చెప్పినటుల నడచుకొందు" నని దృఢప్రతిజ్ఞ గావించు కొంటిని. నాభర్త నప్రసన్నచిత్తుని చేయగల్గుదు నే!

౨

నగలన్నను, బట్టలన్నను మొదట నాకు మిగుల నిష్ట ముండెడిదికాదు. నాపుట్టినింట ఆబాలవృద్ధము స్వయముగ నూలువడకి బట్టలనేయించి ధరియించెడి యాచారము. విదేశవస్త్రముల వాడెడివారము కాము. నేనెన్నడేని గ్లాసుగోపిల్లు అద్దకములకు ముచ్చటపడిన మాయమ్మ వారించుచుండెడిది. సింగారించుకొనుటకు మనసుపడిన 'మనకిట్టి పలోపక శృంగారములు తగవమ్మా' యని బోధించెడిది. అంతవర కెందుకు?

ముకురమున కెదుటనిల్చి ముంగురులు సవరించుకొనబో విసువుకొనెడిది. ఇప్పుడు భర్తను సంతోషపెట్టుటయే నావిధి యనుకొంటిని. నాహావభావవిలాసములు మాఅత్తమామబిడ్డలకు కష్టముగ నున్నవి. వారియందు నాకొక యలక్ష్యభావ మేర్పడజొచ్చెను. మెల్లమెల్లగ భార్యాభర్తల మనోభావములు కలియుచున్నవి. మావారియందు పూర్వవిచారములేదు. మిగుల సంతోషముతో గనబడుచు వారు నాకు విలువగుచీరెలు, అందమగు "జాకెట్లు", సున్నితములౌ "స్లీపర్సు" కొనితెచ్చుచున్నారు. కాని వానినే ధరించి నల్గురిలోనకు వెళ్లుట కింకను జంకెడిదానను. వానిని కేవలము నాభర్త యొద్దకు బోవునపుడే ధరించు కొనుటకు నిశ్చయించుకొంటిని. నాశృంగారము జూచి నాభర్త యెంతయో సంతసించెడివారు. తన భర్త సుఖమునకు స్త్రీ యెట్టి శృంగారముల నొనర్చుకొనదు! ఇక నింటికార్యములందు నాచిత్తము చొచ్చుటలేదు. నాసమయమంతయు నన్ను నే,సింగారించుకొనుటలోను పుస్తకావలోకనమునందును వెచ్చింప దొడగితిని. నవలలయందు రుచి మిక్కుటమాయె.

• ఇంతవరకు నా అత్తమామల నేను మిగుల గౌరవించెడిదానను. వారికెదురుగ 'జాకెట్లు' 'స్లీపర్సు' తో వెళ్లుటకు భయము సంకోచము నుండెడివి. "ఇక నాభర్త నెలకొలది రూప్యముల సంపాదించుచుండ నింట దాసినై యెంతకాల మిట్లు నేనుండుట!" అను అభిమానము హెచ్చజొచ్చెను. "ఇంటి యజమానురాలైన నేనుండ అత్తమామలెవ్వరు నన్నాజ్ఞాపింప" అను అహంభావము వృద్ధికాదొడగె. అత్తగారేదేని పనిచేయుమని చెప్పిన ఆమాట చెవి జొనిచ్చెడుదానకాను. "ఫలహారము నేడేమేని చేయు" మని యొకనాడు అత్తగారు చెప్ప ఆమాట విని విననట్లూరకుంటిని. కొంతవరకామె నారాక కెదురుచూచి తుదకు ప్రాణము విసిగి గట్టిగ కేకలువేయ నారంభించెను. ఆమె చాల కోపిష్ఠిది. చిఱ్ఱుబొట్టు స్వభావము కలది. మరికొంతసేపటి కామె నాగదిలోనికి వచ్చి, "నేను ఫలహారమున కేమైన చేయమని చెప్పితినే, చేసితివా" యని గద్దించెను.

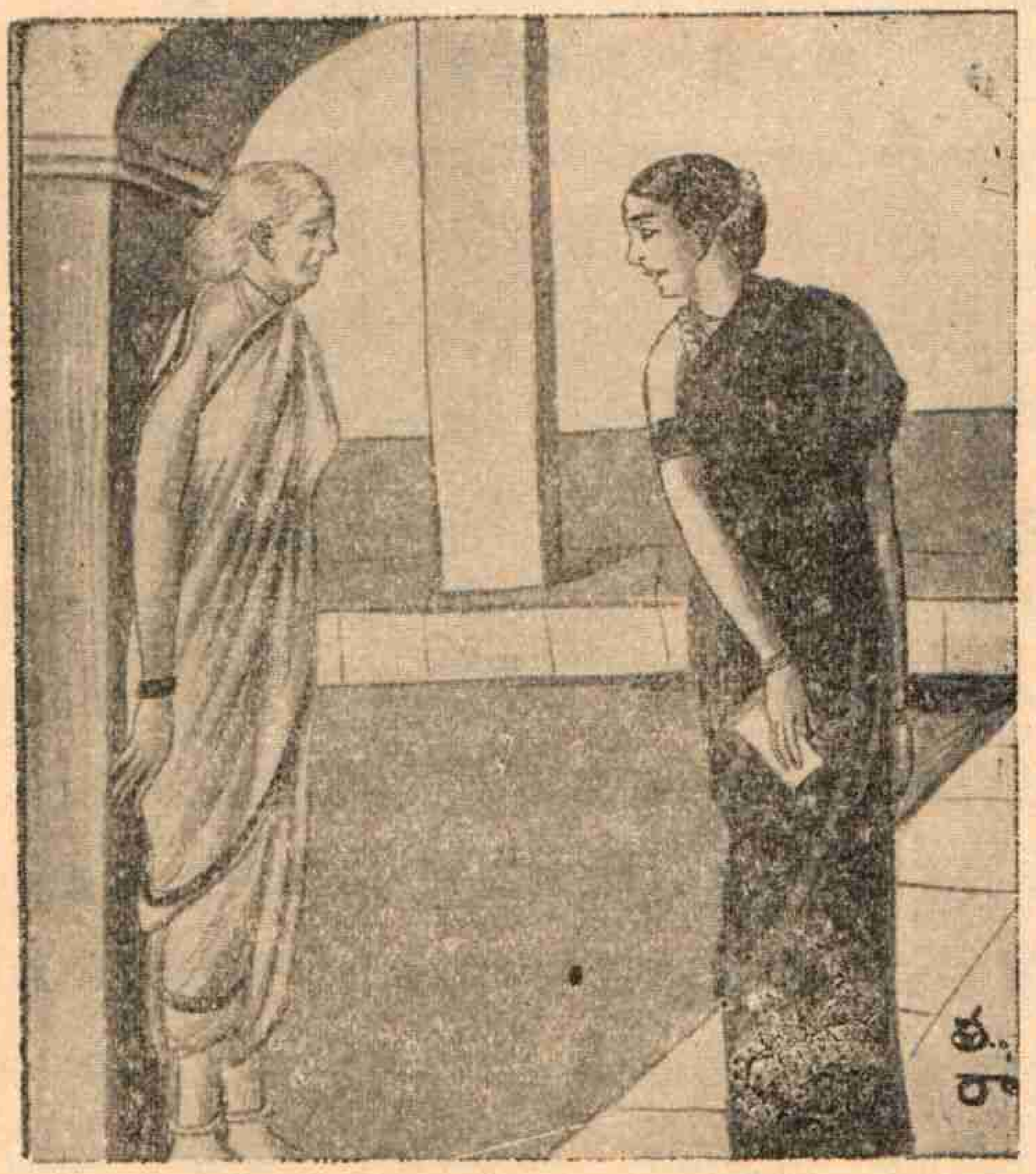

క్రోధారుణితనేత్రనై నేను-"తీరిక లేనందున చేయలేదు." అని ప్రత్యుత్తర మిచ్చితిని. అప్పుడామె "—ఏమి? దిన మంతయు కూర్చుండియుండుట తప్ప నీకువేరుపని యేమున్నది? ఇంత గర్వమా! 'నా భర్త సంపాదించుచుండ నేనేలపనిచేయవలయు' నని విఱ్ఱవీగుచుంటివేమె! అట్టి పొరపాటు పడకుము. నీభర్త లక్షలు సంపాదింపనిమ్ము, ఈ యింట నా యధికారమే చెలాయించును. నేను నాల్గుడబ్బులు గడించు నంతనే యావత్కార్యములకు నే యజమానురాల నైతినని కుల్కుచున్నావేమె! విద్యాబుద్ధులు గఱపి పెంచి పెద్దవాని జేసిన మేము మన్నుకొట్టుకొని పోవలసినదేనా! ఎంత గర్వించుచున్నావే! ఆహా! కాలవైపరీత్యము! నిన్నమొన్నటి పిల్లల కెట్టి స్వతంత్రాలోచనలు!—" అని నన్ను తూల నాడెను.

నే నేడ్వసాగితిని. నానోట మాట రాలేదు. నా పెనిమిటి వారి కచ్చేరీగదిలో కూర్చుని వార్తాపత్రిక చదువుచుండిరి. ఈ మాటలు వారి చెవినిబడె కాబోలు. రాత్రి నిదురింప వచ్చినపుడు నన్ను చేరబిలిచి, "చూచితివా మా అమ్మగారి క్రోధపూరిత వాగ్బాణ పరంపరలు! స్త్రీ జన్మ యిట్టి కఠోరవాగ్బాణముల సహించుటకేనా! ఇట్టి మాటల నాలకించినపుడు నే బొందు మనోవేదన

దుస్సహము. జీవితము భారముగ దోచును. హృదయము కంపించును. జలవాయు ప్రకాశములు లేక శుష్కించు మొక్కవోలె మనుజుని విద్యాజ్ఞానము లడుగంటు చున్నవి. ఇంతేల? నే నామె ముందు నోరెత్త నేరనైతి. తలిదండ్రులు నాయెడ సర్వాధికారులై యుండుటచే నానోట మాటేని రాలేదు. నావలన నీకు నట్టిగతియే కల్గుచున్నందులకు విచారముగ నున్నది. నీవు వారిమాటల వినజాలక ప్రత్యుత్తర మొసగుదేని నాకు మిగుల కష్టముగ నుండును. విషపాన మొనర్చి ప్రాణత్యాగ మొనర్చుకొనవలె నను బుద్ధి వొడమును. సరే. ఇప్పుడు మనకు రెండే మార్గములున్నవి. ఒకటి వారి నూదిపోటుమాటల సన్నిటి విని సహించి యూరకుండుట, రెండవది మన మార్గము మనము స్వతంత్రముగా జూచుకొనుట. చెప్పుము, ఇందేది నీకిష్టమో. అమ్మగారి స్వభావ మిక నెన్నటికేని మాఱునని యూఱకొనుట మాత్ర మిక అసంభవము. నీ యిష్ట మేమి?"

నేను భయపడుచు భయపడుచు "మీ కేది సమ్మతమో నాకు నదియే సమ్మతము. ఆమె నన్ను చదువు వలదనిన మానివైతును. నే నెటుల ప్రవర్తించిన నామె ప్రసన్నచిత్తయగునో యటుల నే ప్రవర్తింతును. నేను చదివి యేమిచేయవలయు" నని ప్రత్యుత్తర మిచ్చితిని.

నా భర్త—"నీవు చెప్పునది నాకెంతమాత్రమును నచ్చలేదు. అవిద్యాంధకారమున బడి యెంతకాల మిట్లీదులాడుట? అమ్మ నేడు దూషించుట ప్రారంభించినది. అనుదినము దూషణము హెచ్చునే కాని యిక తగ్గదు. నేను నిన్నెంత విద్యావతిగ చేయదలచిన నన్నామె యంత యడ్డును. చిన్ననాటి పరిస్థితులు మారిన వనియు, నేడు భారతమాతకు సత్పుత్రికారత్నముల యవసరము ముఖ్యమనియు, స్త్రీలు చేతగాని పిరికిపందలవలె నింట గూర్చుండి దేశమందలి యాందోళన మెఱుంగక, దేశస్థితి దెలియనేరక వృథాలాపముల కాలముపుచ్చు సమయ మిది కాదనియు నామె యెన్నటికి నెఱుగ నేరదు. కాన నామాట బాగుగ నాలోచింపుము. మన మే పట్టణమునకైన బోయి యొకరి యొత్తిడి లేక స్వతంత్రముగ జీవింతము. 'ఇక్కడ ప్రాక్టీసు బాగుండలే' దను మిష మీద ఇంటనుండి మెల్లగ దాటిపోవచ్చును.

నా పెనిమిటి పలుకులన్నియు విని నేను వారికి విరుద్ధముగ నేమియు జవాబు నీయలేకపోతిని. ఒంటరిగ నుండవలయునే యనుజంకు కల్గెను కాని అచ్చట నే పోరులేక సుఖముగ కాలయాపన మొనర్పవచ్చునను నుద్దేశ్యము మదీయమానసమును వికసింపజేసెను.

3

నాటినుండియు నాయత్తగారు నాతో మాటలాడుట మానివేసినది. ఇరుగుపొరుగు అమ్మలక్కల పరహాసములకు నే గురియైతిని. ఇదంతయు నాకు మిగులకష్టముగ నుండెడిది కాని వారందఱిమాటల సహించి యూఱకుండుట కంటె నాయత్తగారి తిట్లే మేలనితోచెను. ప్రపంచమునకు నాభర్తగారియెడ గూడ గౌరవ మర్యాదలు తగ్గ నారంభమయ్యెను. నేను నాభర్తను మందుమాకుల వశీకరణ మొనర్చుకొంటినను వదంతి ప్రబలెను.

శ్రావణమాసము, కృష్ణాష్టమి, లోకరక్షకుడగు కృష్ణభగవానుని పుట్టుకదినము. నాడు మాయింట నందఱు ఉపవాస ముండిరి. నేను నుపవసించితిని. పరాత్పరుడగు మాధవుడు రాత్రి పండ్రెండుగంటలకు జనించెను. మేమందఱ మొక్కచో గుమిగూడి యాసర్వేశ్వరుని మీద పాటల పాడుచుంటిమి; ప్రార్థన సేయుచుంటిమి. నాభర్త యిట్టి మూఢాచారములన్న మండిపడువారు. ఇట్టిదినముల వారు స్నానముకూడ మానెడువారు. ఆనాటిరాత్రి యుత్సవమంతయు ముగిసినపిమ్మట నిదురించుటకు నేను గదిలో కాలిడితిని. అప్పుడు వారు—"ఎందులకిట్లు శరీరము శోషింపజేసికొనెదవు? కృష్ణుడు తప్పక మహానుభావుడే. అతని పూజించుటయు మనకర్తవ్యమే కాని యిట్లు పస్తుండుటవలన కల్గు లాభమేమియో నాకు తెలియకున్నది. ఇదియొక నటన. భక్తియన పవిత్రత, విశ్వాసము,. సత్యము." అని బోధింప దొడగిరి.

నాభర్త భగవద్గీతల విశేషముగ కొనియాడుచుండువారు. పఠించు టెప్పుడు నే గనలేదు. ఉపనిషత్తుల ప్రశంసించునపుడు నోట పుష్పవృష్టి కురిసెడిది. వారు పనిషత్తుల నుచ్చరించుట నాచెవుల నెన్నడు బడలేదు. వేదాంతమే భారతదేశ దౌర్భాగ్యమునకు మూలకారణ మని వారి ప్రబలవిశ్వాసము—"భారతదేశ పునరుద్ధరణమునకు నేడు శౌర్యనిధులగు పుత్రపుత్రికా రత్నముల యావశ్యకత యెక్కువగా కలదు. ఇది ముక్కు మూసుకొని కూర్చుంట కదనుగాదు."

నాభర్త వాక్యములకు ప్రత్యుత్తర మొసంగు సామర్థ్యము నాకెక్కడ? మీరు కేవలపాశ్చాత్యమార్గాను సరణులై యుండిరే యని తలపోసితిని.

౪

మేము చెన్నపురి జేరితిమి. రెండంతస్థుల మేడ నొకదాని బాడుగకుతీసి యందు వసింప నారంభించితిమి. ఆభవన మెంతయో శృంగారముగ నుండెను. విద్యుద్దీప ప్రకాశమున తద్భవన శృంగారము ద్విగుణీకృత మగుచుండెను. ఇరుపార్శ్వముల నున్న తరులతాగుల్మాదులు పథికులకు తమ నీడచే విశ్రాంతి గలుగజేయుచు సృష్టివైచిత్ర్యమును విశేషముగ జాటుచున్నవి. మాయొద్ద అయిదుగురు నౌకరు లుండిరి స్త్రీలిద్దరు, ముగ్గురు పురుషులు. ఎల్లప్పు డొకనవల చేతగొని పడకకుర్చీలో పరుండి చదువుచుండుట దప్ప యింట పనియేమియు నాకు లేదు. కంచు, ఇత్తడి మొదలగు పాత్ర లింట మచ్చుకేని గానవచ్చుట లేదు. గాజుప్లేట్లు, సాసర్లు, కప్పులు మొదలగు విదేశవస్తు సామగ్రి వాటిస్థాన మాక్రమించెను. భోజనము చేయురీతియు పాశ్చాత్య దేశజులనే యనుసరించితిమి. అట్లు తినుటయందు మావారి కెంతేని యానందము. కొలదిదినములవరకు నా కట్లు తినుట సిగ్గుగ నుండెడిది. క్రమేణ నేనును ఆ పద్ధతికే యలవడితిని.

మాయొద్ద నొక మోటారు, జోడు గుఱ్ఱముల బగ్గీయు కలవు. కాలినడక బొత్తుగ మఱచితిమి. ఎవరి నేని చూచుటకు పదియడుగుల మేరపోవలయు నన్న బండి సిద్ధముగ నుండవలె. నాభర్త "అప్ టూ డేట్ ఫేషన్ అన నిదే" యనెడి వారు.

మెల్లగ మాకు రాబడిదినములు తగ్గె. ఇంటి ఖర్చు గూడ సరియగు మార్గము ద్రొక్కలేదు. మధ్యమధ్య వారి ముఖమండలము విషాద మేఘాచ్ఛన్న మగుట గనెడిదాన. రాబడి తక్కువగ నున్నపు డీవ్యయమేల తగ్గింపరాదు? ఇంత పెద్ద భవనము మనకేల? ఏచిన్న యిల్లో తీసికొన్న మనకు చాలదా? అయిదుగురు నేనకు లవసరము మనకేమి? ఇద్దఱున్న కాలక్షేపమగునే! యని యెన్నియో సార్లు వారికి చెప్పుచుండుదాన. నా మాటలు విని పరిహసించుచు, "మనము దరిద్రులమని డప్పువాయించి చాటుకొందుమా? దారిద్ర్యప్రకటనము దారిద్ర్యానుభవముకన్నను దుఃఖకరము. మనము నిర్ధనుల మనుమాట మఱచిపొమ్ము. లక్ష్మియనతికాలముననే మనయెడ మరల ప్రసన్నయగు. వ్యయము వృద్ధియగుట, అవసరములు పెంపొందుట ద్రవ్యోపార్జనమునకు ప్రథమ సోపానములని నమ్ముము. కష్టములకు కించపడుచు నొక్కచో గూర్చున్న నడుగు ముందుకు పడునే! సుఖానుభవమునకు యోగ్యుల మగుదుమే!"

ఏది యెటులైనను మావ్యయము దైనందినాభివృద్ధి నందుచునే యుండెగాని తగ్గుదల నూపలేదు.

"క్రమేణ నేనును ఆపద్ధతికే యలవడితిని."

మేము వారమునకు నాలుగైదు మారులు "సినీమాలకు", నాటకప్రదర్శనములకు వెళ్లెడివారము. వారమునకు రెండు మూడు పర్యాయము లైన మా యింట మిత్రులకు విందు జరుగుచుండెడిది. జీవిత ముఖ్యాదర్శము సుఖభోగానుభవమే యనుభావము నాకుగూడ పొడకట్టెను. మన మనుభవింపనే భగవంతుడు ఉత్తమ వస్తుజాలముల ప్రసాదించినాడు. అనుభవించుటె మనవంతు."

ఒక క్రైస్తవస్త్రీ నాకు నాంగ్లభాషను నేర్పను, సంగీతము చెప్పను వచ్చుచుండెడిది. "పియానో" నొకటి కొంటిమి. ఈకృత్రిమ మహదానంద సాగరమున మున్గి నేను రామాయణ భారత భాగవత పఠనమునకు స్వస్తి జెప్పితిని. ఇప్పుడు నా కాపుస్తకములన్న మిగుల నేవగింపు జనించె. దేవతలయందు నాకుండెడి భక్తివిశ్వాసములు తొలగ దొడగె.

నానాట ఇక్కడి పెద్దమనుష్యులతో స్నేహము కుదిరె. నూత్నముగ స్త్రీసంఘమొకటి మేముండు ట్రిప్లికేనులో స్థాపింపబడె. ఈసంఘసభ్యురాండ్ర నడకలు, పోకడలు నాకు మొదటిలో ఆశ్చర్యము గొల్పెడివి. ఈసంఘమున నేను చాలదినములవరకు కేకి మూక మధ్య కాకివలె నుంటిని. ఈసంఘస్త్రీలు గుఱ్ఱపు స్వారి, టెన్నీసు ఆటలు, ఈతలు నేర్చి నేర్చుచు కేరింతలు గొట్టుచుండువారు. స్త్రీవిద్యాభివృద్ధి, స్త్రీస్వాతంత్ర్యములగూర్చి చర్చలు, వార్తాపత్రికలు ముందిడుకొని యందలివ్యాసముల దోషా దోషముల చర్చించి నిరూపించుతఱి వారు చూపు బుద్ధికుశలత, చాకచక్యము, వాగ్వివాదపటిమ నా కచ్చెరువు గొల్పెడివి. వీ రపరసరస్వతులవలె నాకుదోచెడివారు. సంకోచసంభ్రమములవీడి బీచి యొడ్డున పురుషులతో చేతుల గల్పి యటునిటు నడయాడుచుండుట గాంచి మొదటిలో వారి సాహసమున కాశ్చర్యపడుదాన. వారు నన్ను తమవెంట రమ్మనెడివారు. నేను లజ్జావశమున వెళ్లజాలకుండెడి దానను. ఆస్త్రీలమోము లెప్పుడు సంతోషవికసితములై యుండెడివి. వ్యాకులచిత్తలై వా రెన్నడు నాకు కానరాలేదు. మిస్టర్ కృష్ణారావ్ జబ్బుగా నున్నప్పటికి మిసెస్ రావ్ మోమున చింతారేఖ కానరాదు. మిస్టర్ రావ్ హృద్రోగమునకు లండను నగరమున చికిత్సనందుచున్నను మిసెస్ రావ్, మిస్ పూర్ణ నిత్యము టెన్నిసుఆటలకు వచ్చుచునే యుండిరి. ఇట్టి నాగరికతామూర్తుల మధ్య నాయవస్థ యెట్లుండెనో నాకే యెఱుక.

ఈస్త్రీల సంభాషణముల నెట్టి యాకర్షణశక్తి కలదో కాని, మెల్లమెల్లగ నాకుగూడ వారి ఆమోద ప్రమోదములలో పాల్గొనవలయునను కోర్కి జనింపమొదలిడెను. వారిబోలె స్వాతంత్ర్యము గలిగియుండవలయునను నిచ్ఛ ప్రబలమగుచుండె. ఇంగ్లీషున వారు భాషించుకొనుచుండ నెన్నడు నాకట్టిభాగ్య మబ్బునా యని తలచుచు సుఖస్వప్నముల గాంచుచుండుదాన.

ఇట్లుండ నాస్థితి ఖేదజనకమగుచువచ్చె. నాభర్త నన్ను "మైలవ్", "మైడియర్" "మైడార్లింగ్" అని సంబోధించువారు. ఆమాటలు హృదయమునుండి వచ్చినవికావనియు, నందు కృత్రిమత యున్నదనియు తలపోయుదాన. వారికి నాయెడ నున్నస్నేహములో హార్దిక భావములకు మాఱు అలంకారము లెక్కువగా నున్నటుల కన్పట్టుచు వచ్చినది. అన్నిటికంటె నెక్కుడు నాకు గూడ నాభర్తయెడ నుండు శ్రద్ధాభక్తులు తొలగిపోనారంభించె. వారికి శిరోవేదన కల్గిన తొల్లిటి యట్ల నాకిపుడు హృదయవేదన కల్గుటలేదు. నాయందు ఆత్మాభిమానము, స్వార్థపఱత హెచ్చె. ఇప్పట్టున నేను సింగారించుకొనుట కూడ నాకర్తవ్యమునకే గాని నాభర్త నానందింప జేయుటకు గాదు. నాసౌందర్యమందు నాకు గర్వము. నేను జీవించుట యొరులకొఱకు గాదనియు, నాకొఱకే యనియు భావింప దొడగితిని. త్యాగము, సేవ హృదయము నుండి దూరము లయ్యె.

నల్గురిలో మాత్రము తిరుగుటకు నా కింకను సంకోచముగనే యున్నది. పలువుగనోట నాసౌందర్యాధిక్యము వినవలయునని కుతూహలము. ఒకనాడు మిస్టర్ రావ్ ప్రభృతులతో మా వారు కూర్చుండిరి. నాకును వారికిని మధ్య కేవలమొక తెఱ యడ్డు. నేను వారియెదుట స్వేచ్ఛగా కూర్చుండలేదని నాభర్తకు కష్టముగా నుండెను. నే నిట్లుండుట వారి గొప్పతనమునకేమొ లోపమని నాభర్త భావించువారు. "నాభార్య

వస్త్రభూషణ సౌందర్యలోపములమునగాదు ఈవలకు రాకుండుట, లజ్జావశమున" అని వారలకు జెప్పువారు. నానగలు, నాబట్టలు, నాఅందము వారికి కనబడుటకు మాటిమాటికి నన్ను తెఱయొద్దకు బిల్చువారు. ఎట్టకేలకు నాభర్త యిష్టమే నెరవేఱెను. రెండుసంవత్సరము లగుసరికి నేను సంభ్రమసంకోచముల వీడి నాభర్తతో కలసి "షైర్" చేయ మొదలిడితిని. ఆ "షైర్" వెనుక "టెన్నిసు" వంతు వచ్చెను. "క్లబ్బులో మెంబరు"నైతిని. మొదట నాకీ "టెన్నిసు" "క్లబ్బు"లన తలనొప్పిగా నుండునవి.

క్లబ్బునందు ఇంతకన్నను చిత్రము. జనులు ఇంగ్లీషుమాటల తమభాషలో దొర్లించుచు వెకిలినవ్వుల నవ్వుచు, సారహీనసంభాషణముల కాలము బుచ్చువారు. స్త్రీల యీనిర్లజ్జత, పురుషులభావశూన్యత మొదటిలో నాకాశ్చర్యము గొల్పెడివి. నలుదెసల నీపాశ్చాత్యపద్ధతులు హాస్యజనకములుగ నుండెను. ఏమైననేమి? నేనును వారి ననుసరించితిని. నాకిప్పుడు నిత్యము క్రొత్త క్రొత్త దుస్తులు, సింగారములు. క్లబ్బునందు టెన్నీసు ఆడునపుడు అందఱిదృష్టులు నామీద ప్రసరింపవలయునను ఉత్సాహము. నాభర్తకుజేయు సేవాసత్కారములందుండు శ్రద్ధకన్న నాయలంకారములందు నాకెక్కువ శ్రద్ధ కలుగజొచ్చెను. అంతేకాదు. పరులనోటినుండి నాసౌందర్య ప్రశంస వినవలెనను కుతూహలము. ఏసౌందర్యమున్న, నెట్టి శృంగారములన్న నాశరీరమున రోమరోమము హేయభావమున కంపించుచుండెడివో, యెట్టి హాస్యకటాక్ష వీక్షణములు విషతుల్యములై నన్ను మృత్యుముఖమున జొర ప్రేరేపించెడివో యట్టి యిహలోకసౌఖ్యములందు నాకిపు డొక యున్మాదపూర్ణమహాహర్షము కలుగుచుండెను. కాని యెన్నడేని నాపూర్వస్థితి దలచుకొన్న మనమున మాత్ర మొకవిధమగు భీతి జనించు చుండును. ఈ నావ యేయొడ్డున జేరునో యను తలంపు. కొన్నిసమయముల క్లబ్బునకు పోగూడదనియు, స్వేచ్ఛాపరలగు నీయువతులతో స్నేహము వలదనియు ననుకొనుదాన. అయిననేమి, సమయ మగుటతోడనే క్లబ్బునకు సిద్ధపడుచుంటిని. నేను నావశమున లేను. మనమందలి సత్కల్పనలన్నియు మంట గలియుచుండు. సద్భావములన్నియు నశించు.

నాభర్త స్వభావమున మార్పు కల్గుచుండెను. వారు విచారమానసులై కనబడుచున్నారు. ఏదో కఠినమగు చింతచే కృశించుచున్నట్లు కనబడుచు వచ్చిరి. ముఖము పాలిపోయె. తఱచు సేవకులతో పోట్లాడ నారంభించిరి. బయటకు వెళ్లుటకూడ తగ్గించిరి.

ఇంత కొకమాసము క్రితము వా రెన్నిపనులున్నను క్లబ్బునకుమాత్ర మవశ్యము వెళ్లువారు. క్లబ్బునకు వెళ్లని దినమున వారికి మతిపోయిన ట్లుండెడిది. కాని వా రిప్పు డధికముగ వారి గదియం దేపడకకుర్చీమీదనో పరుండి వార్తాపత్రికనో, పుస్తకమునో చదువుకొనుచుండు వారు. ఇట్లుండుటకు కారణ మేద్దియో మాత్రము నే నూహింపజాల కుండుదాన.

౪

ఒక దినమున వారు జ్వరపీడితులై యెట్లున్నవా రట్లనే స్మృతిలేక మంచముమీద పడియుండిరి. వారి యొద్దకు బోవలెనను బుద్ధియే నాకు కలుగలేదు. సభలు, ఉపన్యాసములు వీనియందు నామనస్సు తగిలియుండెను. వారియొద్దకువెళ్లుచుందును; క్షణములో మరలి వచ్చి, "టెన్నీసునకు టైమ్అయ్యెను. వెళ్లనా, వద్దా" యను సంశయములో మునుగుచుంటిని. తుదకు "ఎక్కడనున్న నేమి లాభము? నే నిచ్చటనున్న మాత్రాన వారిజ్వరము తగ్గునా? ఆగుటవలని ప్రయోజన మేమి? వెళ్లిననే బాగుండు"నని నిశ్చయించుకొంటిని. నేను దుస్తుల తొడిగికొని "రేకట్" తీసుకొని క్లబ్బునకు వెళ్లితిని. అక్కడి చెలికత్తెలు మిసెస్ రంగనాథఅయ్యర్, మిసెస్ రాస్, మిస్ పూర్ణలతో నాభర్తయవస్థ జెప్పి సజల నయనములతో కూర్చుంటిని. టెన్నీసుకోర్టునకు మిస్ పూర్ణ నన్ను కేకవేయ నొక దీర్ఘనిశ్వాసము మాత్రము వదలి వారివెంట వెళ్లి యాడితిని.

నేటికి మూడుసంవత్సరములకు పూర్వము! నా భర్త యిట్టి విషజ్వరముచే పీడితులై యున్నపుడు.

రాత్రి యంతయు నిద్రలేక వారికడ కూర్చుని విసరుచునే యుంటిని. వ్యాకులహృదయనైతిని. "వారి కేల రావలె ఆజ్వరము, నాకేలరాదు" అని తలపోసితిని. ఆహా! కాల వైపరీత్యము. ఇప్పు డా హృదయము స్నేహశూన్య మయ్యె; పాషాణప్రాయమయ్యె. నే నెప్పటివలె రాత్రి తొమ్మిది గంటలకే యిల్లు జేరితిని. నాభర్త మంచిస్థితిలో నున్నట్లే కాన్పించిరి. వారు కేవల మొక్కపరి దీన దృక్కులు నాపై బఱపి యటు ఒత్తిగిలి పరుండిరి. నేను భోజన మొనర్చి పరుండునెడ నా యంతరాత్మ నాస్వార్థపరత్వమునకు, ఈ లీలావినోదములకు నన్ను నిందించె.

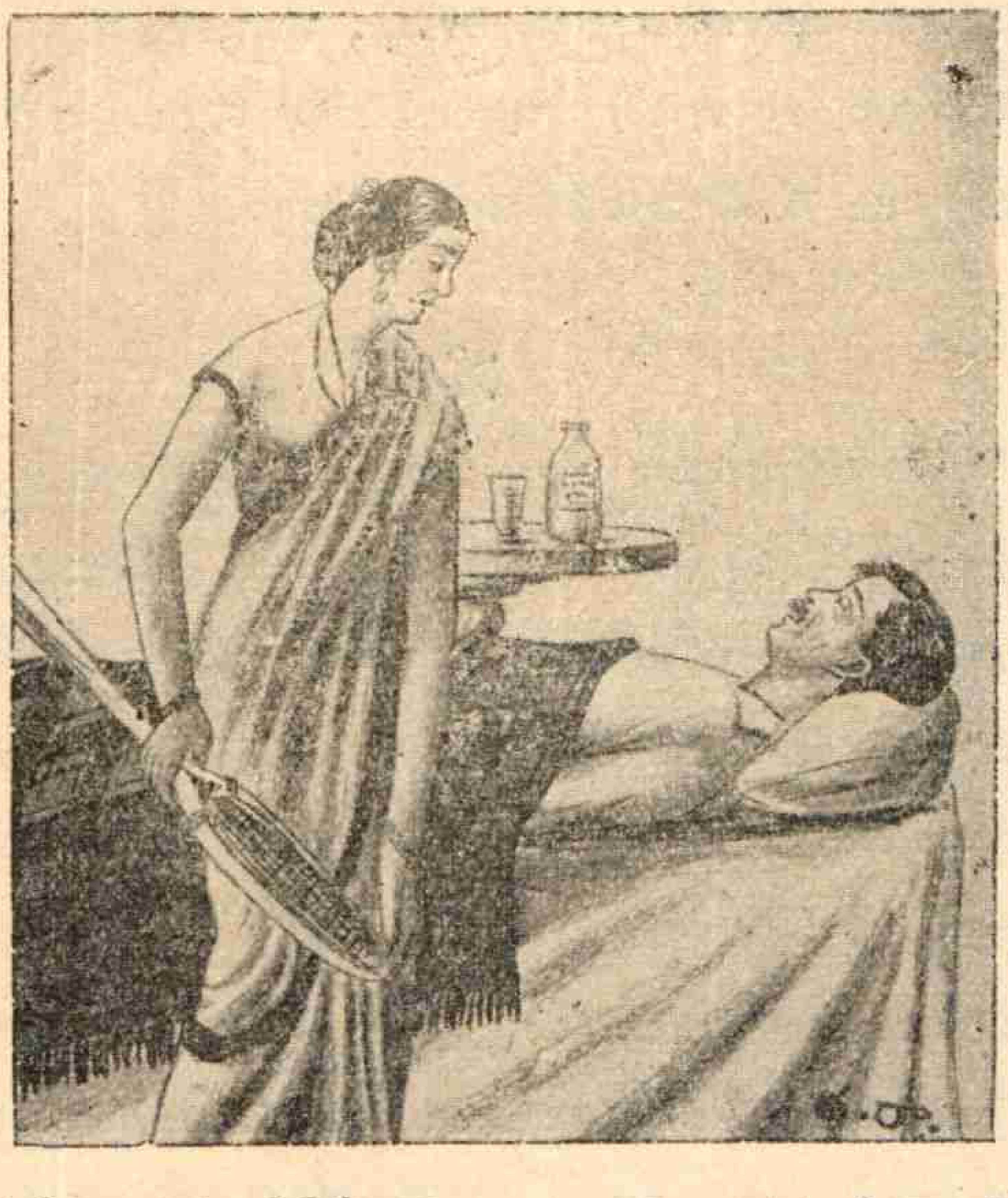

"నేను దుస్తులతో డిగికొని......క్లబ్బునకువెళ్లితిని."

ఇప్పుడు నేను ఆంగ్లోపన్యాసములను, నవలలను అవలీలగ గ్రహించుచున్నాను. మాసంభాషణ తఱుచు ఇంగ్లీషుననే. మాకన్న తక్కువ వారితో మాటాడుట హేయముగ భావించుచుంటిమి. హైందవస్త్రీలు నాగరికతాశూన్యలని తలపజొచ్చితిమి.

మరుచటి దినమున గూడ నా భర్త జ్వరము తగ్గలేదు. నేను క్లబ్బునకు వెళ్లలేదు. కాని మూడు దినములవరకు జ్వరము తగ్గకుండుట చూచి మిసెస్ కే. ఎస్. రావ్ 'డాక్టర్ తిరుమల్ కు కబురు పంపరాదా' యని సలహానిచ్చెను. నే నట్లుచేయ నంగీకరించితిని. మరునాటి నుండియు డాక్టర్ వచ్చుచు పోవుచుండెను. నాభర్త సేవాశుశ్రూషలకు "నర్సు" ఒకతె నియమింపబడెను. నాకు గూడ భర్తకు సేవచేయు అవసరము తప్పెగదాయను సంతుష్టికల్గెను. రెండుదినములు నేను క్లబ్బునకు వెళ్లుట పడకపోయినప్పటికి మనస్సు అక్కడనే యుండెను.

ఒకనాటి మట్ట మధ్యాహ్నమున నేను పడక కుర్చీలో కూర్చుని యింగ్లీషునవల నొకదాని చేతగొని చదువుచుంటిని. ఆకస్మికముగ నామనమున 'నాభర్తరోగము తిరుగుట దుస్సాధ్యమయిన నెట్లు?' అను భావము జనించెను. ఈశోకమయ కల్పనవలన నాకు దుఃఖముకల్గుటకు మాఱు ఆనందము కల్గెను. 'మిసెస్ రావ్, మిసెస్ రాస్, మిస్ పూర్ణ నాయెడ సానుభూతి ప్రకటింతురు. వారిని చూచుటతోడనే నే నశ్రుపూరితనేత్రనై నిలిచి, 'సోదరీమణులారా! నా జీవన మిప్పుడు భయానకశ్మశాన దీపమువలె క్రుంగి యంధకార భూయిష్ఠమై పోయినది. నన్నుజూచి జాలి నందనేల?...'అని మనమందొక శోకపూరితమగు నుపన్యాసరచన గావించుకొంటిని. పాపము శమించుగాత! శవమువెంట పోవునపు డెట్టిబట్టల్ కట్టుకొనవలయునో యనునిర్ణయము కూడ మనమున చేసికొంటిని. వీరి మృత్యువార్త పట్టణమెల్లెడ వ్యాపించును. ప్రతిసంఘము నుండియు, పరిచయముగల ప్రతివ్యక్తికడ నుండియు నాకు సానుభూతిలేఖలు కొల్లలుగవచ్చును. వానికి నేను ప్రతిగాయుత్తరమునకు ప్రత్యుత్తరమునీయ నసమర్థను. శోకసంతప్త హృదయకు నాకు సమయ మెక్కడ? "అందఱకు కృతజ్ఞురాల. మృతాత్మశాంతికి సర్వేశ్వరుని ప్రార్థింప మిమ్మువేడెద" నని పత్రికాముఖమున ప్రకటింతును." ఇట్టి యాలోచనలలో మునిగి తేలుచుండ నర్సు వచ్చి—'అమ్మా! అయ్యగారు పిల్చుచున్నారు —'అనెను.

అది నాకు క్లబ్బైెము. వారప్పుడు నన్ను పిలచుట నా కాటంకము. ఏమిచేయుదు? ఎటులనో వెళ్లితిని. నాభర్తమంచము నెక్కి నేటికి రమారమి మాసము దినములు కావచ్చినది. వారు నావైపు దీననేత్రముల

చూచుచుండిరి. ఆకనుల నీరు నిండియుండె. వారినిచూడ నాకును జాలిపొడమె. కూర్చుని ధైర్యము జెప్పుచు, "ఏమి చేయుదు? మరియొక డాక్టరుకు బిలతునా?—"

"నే నిచ్చటనున్న నాకీరోగము మరలదు. నన్ను మాయమ్మ యొద్దకు గొంపొమ్మా."

"ఏమి! ఇక్కడకన్న నెక్కువ చికిత్స జరుగునా యక్కడ?"

"జరుగనిమ్మా, జరుగకుండనిమ్మా. నామనమేలనో మాతృదర్శనముగోరి వేగిరపడుచున్నది. ఔషధసేవవలన గాకున్నను మాయమ్మ దర్శనముననే జీవింపగలను అను ధైర్యము నాకు కల్గుచున్నది."

"ఇది వట్టి భ్రమసుమండీ."

"భ్రమే కానిమ్మా—నా ప్రార్థన నాలకింపుము. ఈ రోగమువలన గాదు. మన ప్రస్తుత జీవితమార్గమునుండియే నాకు దుఃఖము కల్గుచున్నది."

ఆశ్చర్య చకితనై నేను నాభర్తను తిలకించితిని.

వారంత—"ఈ జీవనమునుండి నేను మిగుల విసిగితిని. నిర్మలజలప్రవంతులచే పవిత్రమగు భూమి మన మాతృభూమియేయని నే నీనాడు గుర్తింప కల్గితిని. నే నింతకుపూర్వము ఈ హేయజీవనమును మిగుల ప్రేమించితిని. ఇప్పుడు నాకు దాని యాంతరంగికావస్థలు బాగుగ బోధపడినవి. ఆద్యంతము కంటకావృతమైన జీవితమందు నేటివరకు తిరుగాడుచుంటిని. ఈ జీవనమున హృదయానందముగాని, యాత్మకు శాంతిగాని లేదు. ఇది యొక యున్మత్త, అశాంతిమయ, స్వార్థపూరిత, విలాసయుతమగు జీవితము. దీనియందు నీతి, ధర్మము, సహానుభూతి, సహృదయత శూన్యములు. పరమాత్మ ప్రీతికొఱకైన నీవు నన్నియగ్నినుండి రక్షింపుమా! ఉపాయాంతరమేమియు లేనిచో మాయమ్మ కొక లేఖనైనబంపుము. ఆమె తప్పక వచ్చును. ఆమె మమతాపూర్ణదృష్టి, ఆప్రేమయుతశుశ్రూష నా కమృతోపములగు. నే జీవింతును. ఆమెవచ్చును. ఆమె తప్పక వచ్చును. వచ్చి యీనిర్భాగ్యుని యవస్థ గాంచును. ఈనీచాతి నీచమగు నవనాగరకతాసంఘముల గాలి ఆమె కింకను సోకలేదు. ఆమెవచ్చును; వచ్చును; తప్పక వచ్చును. నాకన్నులు ఏప్రకాశమాన పవిత్ర దివ్యజ్యోతికినై తహతహలాడుచున్నవో ఆజ్యోతి యింకను ఆమె మొగముందే తాండవమాడుచుండును. ఆమె హృదయమున స్నేహము, సత్యము, విశ్వాసము పొదుకొనియున్నవి. ఆపవిత్ర మాతృమూర్తి యంకముననే చనిపోయినను నాయాత్మకు శాంతికల్గును. మోక్షము కరతలామలకమగు. స్వర్గలోక సంతోష మంద గల్గుదును."

జ్వరతీవ్రతచే వాగోరణి హెచ్చెనేమో, 'టెంపరేచరు' తీసి డాక్టరుయొద్దకు బోదునని 'నర్సు' 'థర్మామీటరు' తీసికొనివారియొద్దకు వెళ్లెను. నాభర్త యామె చేతిలోనుండి యీజ్వరమానయంత్రమునుదీసి నేలగొట్టిరి. అది ముక్కముక్కలయ్యెను. వారు నన్నంత హాస్యమయదృష్టి నవలోకించి "దుస్తుల దాల్చితివి. క్లబ్బునకుపోదువుగాబోలు. ఆదారిని పోవునపుడు డాక్టరుగారిని కలసికొని— మావారి టెంపరేచరు తుదిడిగ్రీకి యెక్కనని మాత్రముచెప్పుము" అనిరి.

నేనంత భయాభీతనైతి. హృదయమున కరుణావిచారములు ముప్పిరిగొనె. కంఠము రుద్ధమయ్యె. నాభర్త తమనేత్రముల మూసిరి. వారి యుచ్ఛ్వాస నిశ్వాసములు తీవ్రములయ్యె. డాక్టరును పిలుచు తలంపుతో నేను ద్వారముకడ కేగునంతలో వారు లేచి కూర్చుని నావైపు దీనముగ జూచుచు, "కమలా! నేను నీతో కొంచెము సేపుమాటాడవలెనని చాలాకాలమునుండి యోచించుచుంటిని. కాని సాహసము కలుగదు. నేడు తప్పక నాహృద్గతములగు నుద్దేశముల చెప్పివేయదలచితిని.—పూర్వజీవనమునందే సుఖమునందవలయునని యాశించుచున్నాను. ఈ జీవితమన్న నా కసహ్యము కల్గుచున్నది. ఇదే నారుగ్మతకు ముఖ్యకారణము. శరీరకష్టమున కాదు—మానసికకష్టమున కృశించిపోవుచున్నాను. నిన్ను తిరుగ ఆజ్ఞావర్తినిగ, భగవదారాధనా తత్పరవుగ, రామాయణ పఠనాసక్తవుగా గాంచవలెనని యూహ. గృహకార్య

నిర్వహణమున శ్రద్ధాభక్తులుకల్గి, రాట్నపరిశ్రమ మొన ర్చుచు సర్వేశ్వరసంసేవను కాలముగడపు నీయానాటి మూర్తి మరల గాంచవలెనను నాయాశ వృథ కాజనదు. నన్ను నీదాసినిగా గ్రైకొమ్ము; నీవు నాదానవు కమ్ము. వంచనారహితమగు నాపరిశుద్ధజీవితమందే వాస్తవిక సుఖముకలదని నే నీనాడు గ్రహింపగల్గితిని. చెప్పుము. నీకేది యంగీకారమో? నీ వెన్నడు నామాట జవదాట లేదు. నాముద్దు చెల్లింపకున్న ఈనికృష్టజీవన మెట్లు పరిణమించునో! ఏమి? కమలా! నాముద్దు చెల్లింపవా? చెప్పుము—చెప్పవా? —"యని బ్రతిమాల దొడంగిరి.

"నిన్ను తిరుగ ఆజ్ఞావర్తినిగ.........రామాయణ పఠనాసక్తవుగా గాంచవలెనని యూహ."

వెంటనే నేనేమియు ప్రత్యుత్తర మొసగ జాల నైతిని. ఈ స్వాతంత్ర్యజీవితమందున్న సుఖమునుగూర్చి యాలోచింప దొడగితిని. ఈయానందమక్కడ నెక్కడ! ఇన్ని దినములు స్వతంత్రరాజ్యమునందు స్వేచ్ఛాభ్రమణ మొనర్చిన పిదప మరల నస్వతంత్రతా జాలముల చిక్కు వడు టెట్లు? సేవకురాలినై యచ్చట కాలముగడపు టెట్లు? నాభర్తయేగా నాకీస్వాతంత్ర్య పాఠముల నేర్పినది. పవిత్రపురాణపఠనమం దనిష్టత గలుగజేసినది వారే గదా! నేను వారి యిచ్ఛానుసారము మెలగితినే. ఏమి యపరాధ మొనర్చి యుంటిని?—అని ఆలోచింప దొడగితిని. కాని నాభర్త దీనతాపూర్వదృక్కుల నవ లోకించి నంత నేనేమియు చేయజాలనైతిని. "ఇక్కడ మీ కేమి కష్టముగా, నున్నది?" అని మాత్రమంటిని.

నాభర్త తిరుగలేచి కూర్చుని నావైపు కఠినముగ జూచుచు, "ఈప్రశ్న నన్నడుగుటకు పూర్వము నీహృద యము నే యడిగిన బాగుండును. నేటికి మూడేండ్లక్రితము నీకుగల ప్రేమ నేడున్నదా? నీకన్న నన్నివిధముల యుత్తమునిగ తలచిన నాయెడ నీవు నేడెట్టి యనాదరణ జూపుచున్నావు? ఈయర్వాచీననాగరికత నారీజన మును సర్వనాశన మొనర్చుచున్నదని నేనిప్పుడు గ్రహింప గల్గితిని. మూడువత్సరములకు పూర్వము నే నిట్టి దశ యందున్నప్పుడు నన్ను వదలి యీరీతి యిరుగు పొరుగిం డ్లకు వెళ్లెడిసాహసము నీకుండెడిదా? నేను రోగపీడి తుడనై మంచముమీద బడియున్నపుడు నోరార నెవ్వరి తోడనైన మాటలాడెడిబుద్ధి నీకుపొడమెనా? ఇత రుల నెన్నడేని కంట జూచితివా? స్త్రీలహృదయపేటికా రత్నము ప్రేమ. ఈనవనాగరికత దాని నాశన మొనర్చు చున్నది. నాకిప్పట్టున పూర్వాచారములే పవిత్ర ములుగ గన్పట్టుచున్నవి. వారి జీవితోద్దేశము ఆత్మిక శారీరకాభ్యుదయము, హృదయపవిత్రత. ఈ హేయాతి హేయమగు జీవితోద్దేశము నిర్లజ్జ, స్వేచ్ఛాప్రవృత్తి, మాయవేషము.—ఏమి కమలా! అట్లు చూచెదవు? నాప్రస్తావన నీకిష్టములేదా?"

నాహృదయమున వజ్రపాత మయ్యె. అందు దాగియున్న లజ్జ పునరుజ్జీవితమయ్యె. నాయంతరాత్మ నీవానాటి పవిత్రాత్మవు కావని బోధింపగడగె. ఆనాటి సౌశీల్యము, నేటినిర్లక్ష్యత, విలాసము, స్వార్థపరత కన్ను లకు గట్టినట్లాయె! 'నీకర్తవ్యమును నీవు మరచితివి సుమా!' యను అంతరాత్మ ప్రబోధములకు మేల్కొ నియు కొండొకవడి నిశ్చేష్టనై నిల్చితి.

అంత ముకుళితకరకమలనై భర్తృచరణములుశిరము సోక నేల వ్రాలితిని. కంఠావరోధమున నోట మాటరా

దయ్యె. నయనము లశ్రుధారాపూరితము లయ్యె. నాభర్తగారు నన్ను గాఢాలింగనమున గారవించిరి. మాహృదయము లొక్కటియయ్యె.

ఇలు జేరితిమి. మా యత్తగారి గౌరవమునకు పాత్రనైతిని. మావారు సంతుష్టహృదయు లైరి. ప్రాత పుస్తకములకుస్వస్తిజెప్పిభగవద్గీతపారాయణమున, సంధ్యావందనాది పూజార్చనముల శ్రద్ధకల్గియున్నారు. నేనును భారత భాగవత రామాయణాది పురాణముల మిగుల శ్రద్ధతో జదువుచున్నాను. ఈమధ్య రాట్న ప్రచారము విరివిగ జరుగుచుండుటజేసి రాట్నము తొల్లిటికంటె శ్రద్ధతో వడకుచున్నాను.

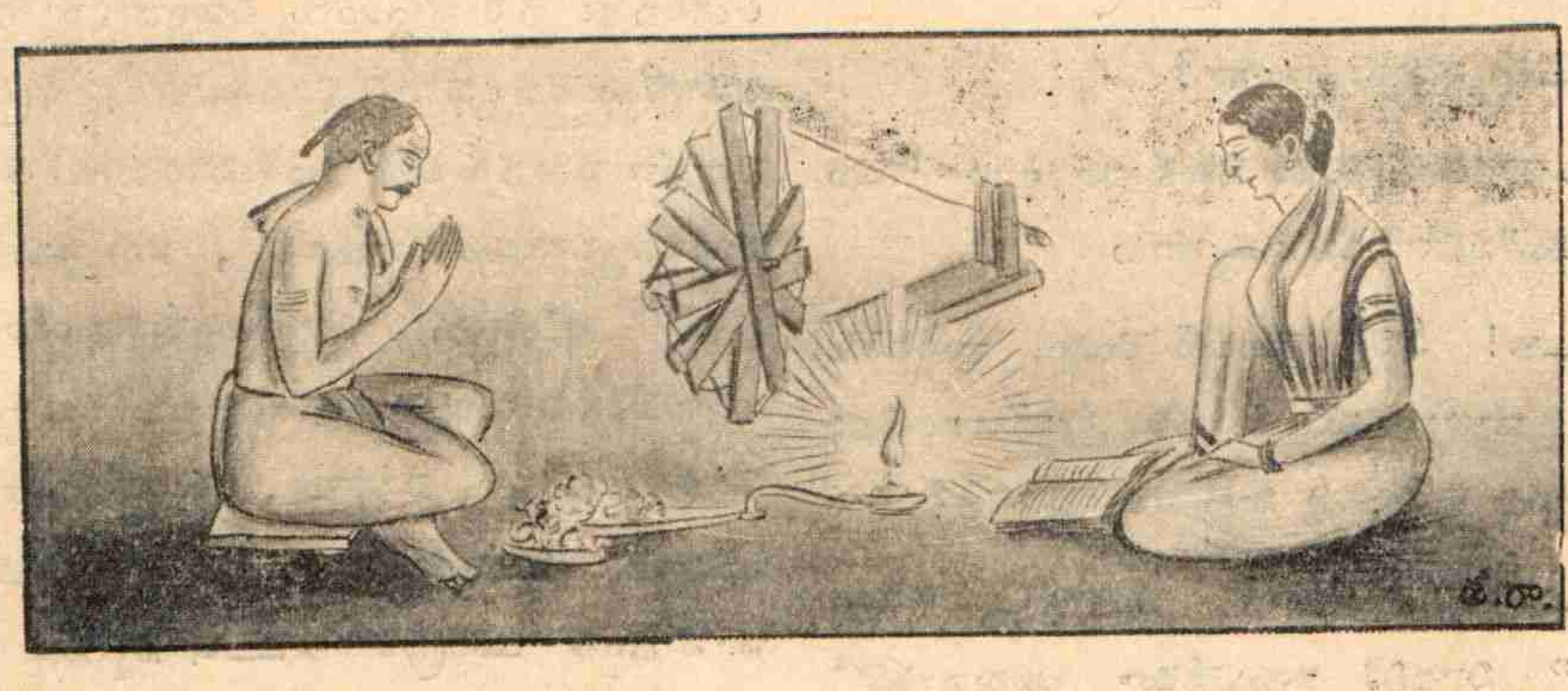

త్వరపడుడు!　　ఆంధ్రగ్రంథమాల ౧౦-వ గ్రంథము　　త్వరపడుడు!!

ఆత్మకథ

(గాంధిమహాత్ముని స్వీయచరిత్రము.) ప్రథమసంపుటము.

క్రౌన్ సైజు, పుటలు ౪౫౦, మేలయిన కాగితము, ముచ్చటలు గూర్పు అచ్చు.

అమూల్యమైన ఈ గ్రంథమునకు వెంటనే ఆర్డరులు పంపుడు.

శతావధాని వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారు తెనిగించినది

(వెల పండ్రెండు అణాలు మాత్రమే) తపాలఖర్చులు ప్రత్యేకము.

మేనేజరు—ఆంధ్ర గ్రంథమాల,

నెం. 7, తంబుశెట్టివీథి, మద్రాసు.

7. 2- 10